
Милоје Ж. НИКОЛИЋ

ВАЉЕВСКА НАХИЈА У ДРУГОМ УСТАНКУ 1815. ГОДИНЕ

Пропашћу првог устанка, током јесени 1813. године, Османлије су поново завладале Србијом.

Карађорђе је са виђенијим војводама и мноштвом народа, углавном из пограничних области, прешао у суседну Аустрију. Од истакнутијих српских команданата у окупираној отаџбини остали су војвода Милош Обреновић,¹ Станоје Главаш и Хаџи Продан Глигоријевић.

Тада су напустиле Србију и војводе из ваљевске нахије, од којих су познатији Јаков Ненадовић, Петар Николајевић Молер, прота Матеја Ненадовић и више капетана међу којима се истиче Јовица Милутиновић. Прота је пре одласка у емиграцију успео да испослује код босанског везира Дерендели паше и свог пријатеља Сали-хаџи бега сребреничког блаже поступање према народу ваљевске нахије.² О стању у којем се налазила Србија септембра 1813. године прота Матеја приповеда:

„И’одам неколико дана и дању и ноћу у недоуменију. Турке видим, а топове чујем, како турски топови, једни од Смедерева и Београда до Колубаре, а други од Шапца и ушћа у Саву реке Вукодражи, глас топовски гласом гласу одговара. Видим и димове од запаљени’ селски’кућа: једни од Шапца а други од Београда у небу се састају, у ведру дану облак начинили, и за сваког Србина који чује и види канда га у срце ударају, или сам у огњу гори. Сад ми дођи, о витијо, слушај и гледај и опиши ако можеш ондање грозно позорије народа српскога а наипаче од Мораве те до Београда где ни јунија дети обојего пола и столетија старци не пошчажаваху сја. (Од Мораве до Колубаре, јербо је ваљевска Посавина, што није могло угрбити преко Саве то је побегло у планине, а села и куће празне остале и горе у ватри која су близу друма.) Испитуј виновника, а не осуждавај само Чернога Георгија”³.

Један велики зналац тога доба писао је: „Путови су били закрчени необичном поворком кола, људи, жена, деце, свакојаке стоке и јауком турских рањеника и узвицима срећних пљачкаша који су хитали у Београд да продаду своју робу мородерима свакојаких народности и агентима најудаљенијих тржишта с робљем у Турској царевини”⁴. Ретко који Турчин да је остао без богатог плена,” јер су и најнезнатнији војници слали својим кућама по дванаестину волова и овнова. Једва се доиста, веровати може колико су многе рогате марве и оваца имали Срби, и колико смо им поотимали. Пу-

¹ Б. Куниберт, Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића, 1. Београд 1988, 65.

² П. М. Ненадовић, Целокупна дела, Београд 1927, 246–247.

³ Исто, 245–246.

⁴ М. Гавриловић, Милош Обреновић, I Београд 1908, 45ж

тови по Босни крчали су од стоке и робова из Србије што су у Босну терани⁵". Српско робље, нарочито жене и деца, продавани су на трговима у Влашкој, Дамаску, Смирни, Цариграду и у далекој Александрији и Мисиру. Жене су обично завршавале у харемима, а мушкарци су доспевали и на галије. После турског дивљања, од десетак дана, у октобру 1813. године, заведен је блажи третман, а затим објављена општа амнестија која је трајала само до почетка следеће, 1814. године. Београдски везир Сулејман паша Скопљак желео је да смањењем насиља приволи народ да се из збегова и емиграције врати на своја попаљена и разваљена огњишта. Помиловање беше кратког века, Везир је, под видом потраге за скривеним оружјем, почетком 1814. године обновио невиђене зулуме над обесправљеним народом."

Под изговором тражења оружја, више пута стављане су на муке жене на очи својих мужева, синови на очи својих очева, како би поглед на њихове муке умањио њихову храброст и принудио их да открију место где су скрили богатије рухо или новац. За време трајања зиме, од 1814. до 1815. године, свирепство Сулејманово превазишло је свирепство дахија, а ствари су биле доведене дотле да је „положај Срба постао несношљив"⁶. Прича се да су везирови тефтиши (иследници) средином 1814. године једнога човека у Грузи, привезаног за ражањ, пекли на тихој ватри тражећи да ода где су скривене неке сребрне токе, за које су дознали од његових бездушних комшија, турских ухода. Овако тешко стање погоршано је с јесени 1814. године после неуспеле буне Хаџи Продана Глигоријевића. „Преко свега тога донесу Турци у Београд још и саму кугу, која се наскоро по свој Србији и до пролећа, разнесе, и не само што све и већма помути и одузда, него зликовце Турке ожесточи, како стану по селима и по друмовима своју браћу налазити да мртви без укопа леже, где иј е куга стигла и уморила те иј негде дрпају пашчад' и крмци, а негде се лисице и вукови њима чате, пак ударе живи Турци још огорченије и очајаније Србима зулум измишљати и чинити"⁷. Тада су се ширили и гласови о могућем скором хришћанско-турском рату у које је везир веровао па је ради поправке и снажнијег утврђивања Београда стално доводио нове групе радно најспособнијих мушкараца, наравно до којих је могао доћи. Овако несносно стање трајало је до пролећа 1815. године⁸, када је на Цвети, 11. априла, плануо други устанак на чијем челу се нашао руднички обор-кнез Милош Обреновић.⁹

Народ и старешине, који су пред окрутним и разулареним азијатским ордијама прешли у суседну Аустрију, поделили су се, условно казано, у три групе. Са Вождом је у Русију отишло више старешина, као: Младен Милочановић, Јаков Ненадовић, Антоније Пљакић и мањи број бећара и нешто занатлија и лица грађанског staleжа¹⁰.

Најбројнији беху они који се после злопаћења по контумацима и збеговима, смештеним углавном у мочварним пределима поред Саве и Дунава, повратили на своја опустела огњишта. Трећи нису отишли нигде већ су се задржали близу границе, то јест у сремској граничној области и у првој и другој регименти темишварског Баната. У Срему око Купинова налазили су се прота Матеја Ненадовић, његов брат војвода Сима, Петар Николаје-

⁵ С. Новаковић, Из мемоара Ибрахим Мензур-ефендије о неким догађајима у Босни и Србији из 1813. и 1814. године, Споменик XXII. 1893, 50.

⁶ Куниберт, Српски устанак, 80.

⁷ С. Милутиновић Сарајлија, Историја Србије од почетка 1813. до конца 1815. године, Лајпциг 1837, 61.

⁸ Сви датуми су по старом јулијанском календару.

⁹ В. С. Караџић, Историски и етнографски списи, Београд 1898, 144. В. Куниберт, Српски устанак, 85.

¹⁰ С. М. Сарајлија, Историја, 185

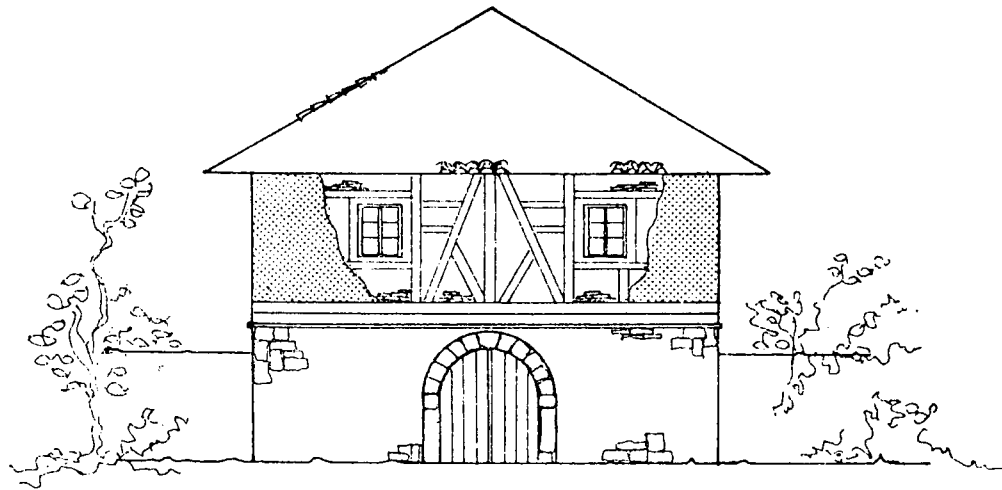

Надгробни споменик Власиља Павловића
у Степању (Лајковац)

вић Молер, Макса Крстић из Рађевине, војвода Павле Цукић, Молеров пријатељ, Боја Богићевић, син Антонија Богићевића, јадарског војводе и колубарски капетан Јовица Милутиновић.¹¹ У Сремској Митровици и селима око ње бавили су се Стојан Чупић, прота мачвански Никола Смиљанић, Сима Катић Прекодринцац.¹² Поред ових живели су још неки емигранти у Новом Саду, Панчеву, Бечкерек, Ковину, Белој Цркви и „Новој Паланци”. Сви су се они припремали и новом устанку у Србији надали. Део, и то важан, њиховог спремања беше прикупљање вести о дешавањима у окупираној отаџбини. Новости су добијали од својих сродника и пријатеља који су доста добро обављали обавештајну делатност „Е вако су и они Ваљевски у Купинову живши имали амо у Ваљевској посавини по згоди и близости свое тајне пријатеље и гласоноше какоти Стефана Брдара из с. Кожуара, и Рајка Антонијевића из С. Вуконе кои су им све дознаваше по Србији, гласове и послове Турске и новија происшестија тајно и брзо доказивали, и кад’ едан кад’ другиј, а као што и оба заједно би ноћу к њима прелазили и прокрађивали се до у Ашањскиј луг, те ту би се с онима састајали, и туге и

¹¹ Исто.

¹² Исто. 186.

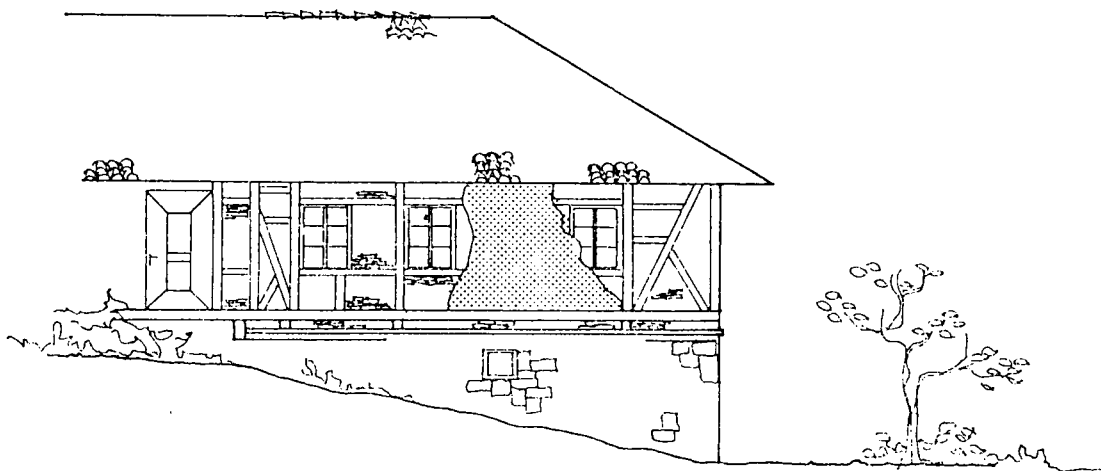

БОЧНИ ИЗГЛЕД

P = 1:100

кућа Ненадовића у Бранковини

*цртао:
Владимир Карловић*

ПОДУЖНИ ИЗГЛЕД

жалости свое о невољи и злопатњи народњој сучествовалиб' и дјелили ме-ђу се".¹³ Од њих су емигранти дознали поред осталог и за „ново а јавно у Такову востание противу Турака”.

Сазнавши за почетак устанка старешине су се договориле да по Срему потраже бећара и ратника спремних да помогну браћи у Србији и да се кроз три дана поново састану у Ашањском лугу. На уговорени састанак, према њиховој процени, дошло их је мало, па су прелазак Саве одложили за три дана не би ли им се још који борац придружио. У тој групи од четр-

¹³ Исто, 187.

десетак људи беху капетан Јовица Милутиновић, војвода Макса Крстић и Павле Цукић. По истеку другог чекања одлучено је да поменуте старешине пређу у отаџбину, а у Немачкој су остали војвода Петар Николајевић Молер и Сима Ненадовић да прикупе још добровољаца и војног материјала.

Они су у петак 30. априла 1815. године, раним јутарњим часовима, код Купинова прешли Саву обрeвши се у селу Скeли нeдалекo од Обрeновца.¹⁴ Велику помоћ, нe само током прeбацивања, пружио им је купинoвски свештеник Сава и његов син Никола.¹⁵ Реку су прешли у лађици неког ковача из Баталага, данашња општина Коцeљева, који се бавио прeвозом дрва. По преласку на њих је налетео и придружио им се Марко Матић из Грабовца, општина Обрeновац. Капетан Јовици пришао је и сам Ковач доведши двадесетак хајдука, са којима је одржавао тајне везе. Затим је Јовица упутио Уроша из Скeлe и Матића из Грабовца да се неколико пратилаца изврше одметање околних села. Захваљујући околности да у околини беше неколико снажних насеља (Скeла, Ушће, Грабовец, Звечка, Кртинска и Уровци) и општој узнемирености и спремности на устанак, за непуна два сата искупило се до петсто наоружаних лица. Овде је руком писара Алексе Крагујевчанина написано писмо кнезу Милошу Обрeновићу у којем су га обавестили о свом преласку и будућим намерама.¹⁶ Упућена су писма капетанима из Карађорђевог устанка као и осталим поузданим особама у ваљевској нахији.¹⁷ Једно од њих је добио и кнез Рака Тeшић у Мионици, а вероватно и капетан Василије Павловић из села Бајевца општина Лајковац.

Како су гласила та писма, није нам познато, али знамо два која је сутрадан, 1. маја, 1815. године, војвода Павле Цукић упутио од Ваљева „љибезномебрату јизбраному Милиј Тувекђићу” који је живео у Тамнави и очито би са устаницима у вези од раније. Цукић му је налагао организовање војске уз преко потребну слогу. „Пак сви сложнo наногe, друмовe затварајте и турке ударите. Како нам од високе власти дана заповест онако морамо поступати у напредак. Тако саверши како вам налажем а ми овамо све добро уређујемо. А и ви немојте труда пожалити, зашто напосле сами знате како кои заслужи онако ће се препознавати.”¹⁸

Пре напуштања Ушћа сазнали су да су Турци у Палежу (Обрeновац), чувши за побуну, затворили варош похватавши затечено српско становништво. Дознали су, такође, да у Ваљеву има мали број непријатељских ратника који се уздају у снагу подкличевског шанца и брз победоносни повратак својих другова од Чачка. „А када чуе то Јовица и остали, одма ти на ноге, остави Ушће, па сви на Палеж, за избављају ову своју браћу, и да очисте на душак и уз гред тај Палеж од Турака, па да потрче на Ваљево сви часприе. У том путу до Палежа посеку још до дваест и пет путовавшиe Турака.. На едан још сат хода до Палежа сретну еднога Србина, кои се измакао Турцима с Палежа, и бежи к овима, ка’ у своју браћу, коино им каже, да су Турци за њи доиста опазили, и све варошане пофатили, а и њино како и све имање и робље (т. с. чељаду све потрпали у лађе, па отишли низ Колубару да побегу са свиeм у Београд”.¹⁹ Чувши то поп Живко из села Уроваца је уз сагласност капетан Јовице са тридесетак војника пресрео једну лађу на ушћу Колубаре у Саву, побио Турке запленивши им сву покретну имовину и коње. Остали су затекли непријатеља у тренутку напуштања Палежа. Успели су да избеаве српско робље, уз пуштање Османлије да иду својим путем. Занимљиво је да су устаници све ово учинили за само један

¹⁴ Архив Србије, фонд: Збирка Љубомира Ковачевића, несређено

¹⁵ С. М. Сарајлија, Историја, 190.

¹⁶ Исто, 194.

¹⁷ Исто, 195.

¹⁸ А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића несређено

¹⁹ С. М. Сарајлија, Историја 197.

дан заноћивши у ослобођеном Палежу. Сутрадан у суботу 1. маја Јовица је наредио капетанима Петру Ерићу из Звечке и Ђури из Црвене Јабуре да са својим борцима чувају Палеж од београдских и шабачких Турака.²⁰ Остали ратници отишли су у село Мургаш општина Уб, на конак код Павла Даниловића. Зора следећег дана затекла их је у Бајевцу, код дома капетана Василија Павловића, који је према раније добијеном обавештењу код себе сабрао приличан број наоружаних лица из своје капетаније. Василије је упутио још једног момка који је однео помињано писмо Јовице Милутиновића Милошу Обреновићу. Одавде су сви кренули на Ваљево где су, по доласку, посели кличевачки Шанац.²¹ Пре тога је Селим Ђехајић са ваљевским Турцима кренуо у помоћ опкољеној сабраћи у Чачку. Њега су устаници пресрели у селу Дружетићима код Ужица и приморали на повлачење. Док су се они бавили на овој војни, остатак ваљевских Турака је, уплашен гласовима о новом устанку, напустио варош и отишао преко Дрине. Током повлачења Турака према Ваљеву на њих су напали кнежеви Радован Грбовић и Рака Тешић. Они су их у стопу пратили користећи сваку прилику да по неког заосталог непријатеља убију. Дошавши пред Кличевац Турци су у њему затекли капетан Јовичину војску. Због тога су морали да се затворе у ваљевски шанац који се налазио на месту садашње старе ваљевске чаршије, зване Тешњар, смештене поред десне обале Колубаре.

Устаници су следећег дана извештени да су београдске спахије поново заузеле Палеж.²² Биле су далеко надмоћније од војних снага српских капетана који су се измакли од утврђења сачувавши људство. Дошавши у Палеж Турци су разрезали десетак и остале намете на околно становништво које је то почело и доносити. Дознавши за то Милутиновић је узео са собом сто коњаника и кренуо према Палежу намеравајући да прекине његове односе са залеђем. Остатак устаника, под командом војводе Павла Цукића, држао је Ваљево под опсадом.

У то време Милош Обреновић се налазио у београдској нахији у селу Рудовцима. Њега је ту затекао писмоноша послат из Бајевца са Јовичиним писмом. Одавде се господар Милош упутио према Палежу, свративши прво у Ушће. Ту су га устаници упознали са протеклим збивањима у ваљевској нахији. Дознавши да је Палеж поново у турским рукама Милош је похитао и опсео га. Ускоро је до Палежа дошао и капетан Јовица. Затим је Јовица испратио кнеза Милоша у сремско село Прогаре где се овај састао са Петром Молером код једног свештеника. По његовом одласку у Срем, изведен је у недељу 9. маја 1815. године²³ пробни јуриш на Турке, при чему су коришћене дрвене двоколице са прикованим даскама које су штитиле нападаче од пушчане ватре бранилаца, такозване домузарабе.²⁴ „Али тек’што учине тако Срби, како су смислили, Турци учине по се и горе, препану се од тие накарада, и нагну товарит’ се у лађе и превозити на ону страну Колубаре, па како кои тамо испани на бриег, а они што игда кои може загре-

²⁰ А. Србије Збирка Љ. Ковачевића, несређено

²¹ Б. Куниберт, Српски устанак, 89

²² С. М. Сарајлија, Историја, 204. Н. Попов, Србија и Русија од 1788–1858, 1, Београд 1870, 118.

²³ До датума ослобођења Палежа дошли смо посредним путем анализирајући податке добијене из писма Павла Цукића које је упутио Милији Туфегчићу. У њему се каже да је Милош Обреновић овладао Палежом. Ово писмо писано је код Ваљева 10. маја. Војвода Цукић известио је Туфегчића о догађају који се збио дан раније, јер је морало протећи извесно време од пада Палежа до приспећа вести о томе. Са овим закључком су у сагласности и претпоставке још неких истраживача. А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића, несређено. Р. Бојовић, Битка на Чачку 1815. године, Зборник радова народног музеја, В. Чачак 1974, 99. На овај начин дошли смо и до осталих хронолошких одредница у овом раду.

²⁴ С. М. Сарајлија. Историја 205.

Надгробни споменик Раке Тешића у Рибници

би, те издири без обзира к Београду.”²⁵ Затим су устаници непријатеља тако љуто разбили да се мало који вратио у Београд. Тада су заплењене велике количине одела, оружја, ратне опреме и два топа од којих су једном изградили кундак.²⁶

„Победом овом на Палежу Срби су добили још и то, што сад очистивши пут уза Саву од Београда до Шапца, подигне се већ’ наија Београдска и Ваљевска сва, а оз Немачке навале опет војводе и различите друге поглави-

Кућа капетан Јовице Милутиновића
у Санковићу (Мионица)

це Српске, које за Карађорђијем нису хтеле да иду у Бесарабију него остале по Срему и по Банату чекајући промену судбине српске и. п. Стојан Чупић, Петар Молер, Павле Цукић,²⁷ кнез Милоје Теодоровић, кнез Максим Рашковић, Симо Катић, Симо Ненадовић (брат проте Матеје Ненадовића, а

²⁵ Исто, 206

²⁶ О Ослобођењу Палежа Милош Обреновић је у једном писму писаном 11. маја јављао: „За Палеж ако нисте чули, ми смо на Палеж јуриш учинили. Турке шћо у колубари потопили штоли ушанцу усекли, што ли живи пофатали. Мало кои утекао дакаже како е’ било. Вишесмо од 150 глава осекли и два топа на четоканку добили. Едан носимо са собом адруги на четоканку остављамо.” А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића, несрећено. До сада је владало мишљење да су устаници од турака задобили један топ, а да им је други дао Василије Павловић. Дошавши до помињаног писма кнеза Милоша ми сазнали смо да су Срби запленили два топа.

²⁷ Војвода Павле Цукић прешао је Србију, пре тога 30. априла 1815. године заједно са Јовицом Милутиновићем.

син кнеза Алексе), Боја Богићевић (син војводе јадранскога Антонија Богићевића), прота Никола Смиљанић, капетан Илија Срдановић и други²⁸. Од Палежа је сва војска, изузев они који су штитили новоосвојено место, отишла на Ваљево, вукући са собом топ скинут са потопљеног турског четокаика.²⁹

О походу српске војске од Палежа према средишту најпространије нахије београдског пашалука Милош Обреновић је извештавао једног војводи. „И ми сутра у име Бога походимо наваљево, ваљевци предати коинос зову да се нама предаду несмеду другому даверују”.³⁰

Дакле, од пада Палежа у недељу 9. маја, па до среде 12. маја, Милош Обреновић и поред велике потребе да иде на Чачку борави поред Саве дочекујући емигранте и спрему из Аустрије, вероватно да би ојачан имао више изгледа у предстојећим неизвесним устаничким борбама. Пре Милоша према Ваљеву је упућен капетан Јовица са задатком да охрабри малаксале и уплашене устанике који су претили свом заповеднику Цукићу да ће га предати Турцима.³¹

Кнез Милош се под Ваљевом појавио у среду 12. маја 1815. године. Дошавши и видевши стање опсађивача сазвао их је и одржао краћи говор: „Ви, браћо, може бити, да сте чекали мене, али ја сад немам кога чекати: цар ми ни краљ неће доћи у помоћ. Ако се и ја сад станем плашити и не смеднем се њима прикучивати, шта ће други људи радити?”³² После тога он је тесно опсео варош водећи сталне борбе и сабирајући војне снаге за одлучујући напад. Уочи тог дана, у суботу 15. маја, Милош је са Цукићем и Молером упутио писмо једном војводи који се тада изгледа налазио у пределима око Саве, између Шапца и Палежа. „Како ово наше писмо примите та(и) час наложите наваше млађе капетане нека истерају војске деима живи човек. Пак таи час својском да дођете нама у Ваљево упомоћ у недељу прву рано даосванете. Кои неби ту нашу заповест послушао тајће старешина лишен бити живота свога. Него вришко дођите дапогушимо ово турака пакћемо вама упомоћ бити. Кои недође сваћевојска нанега доћи”.³³ Дакле, из овог извора сазнајемо да су устанички вођи одредили извођење одлучујућег напада за недељу 16. маја. Према сведочењу Симе Сарајлије ноћ уочи главног јуриша (између суботе и недеље) Милош Обреновић провео је под једним дрветом смештеним са леве обале Колубаре, прекопута непријатељског утврђења. Са њим је био Јовица Милутиновић. Под тим дрветом наместили су један топ. На стражу су поставили Илију Баштрића из села „Осеченице, код Ваљева. У неко доба ноћи, стражар је пробудио капетан Јовицу извештивши га да му се чини као да Турци одоше из Ваљева. У том се и кнез Милош пробудио и сазнао ову вест. Брзо је Јовица прешао Колубару и ушавши у варош утврдио истинитост Баштрићеве процене. О томе је одмах обавештена сва војска која се дала у потрагу.³⁴ Милош није био рад да се непријатељ прогони па је казао: „Кои год сад од мене бежи, срећан му пут, ја му не сметам; него да се молимо Богу, не би ли и ови остали сви (Турци) побегли између нас”.³⁵ Без обзира на ово Срби су окупато-

²⁸ В. С. Карацић, Историски списи, 149. Овај Вуков исказ потврђује једно писмо Милоша Обреновића писано после пада Палежа. У њему поред осталог стоји: „јављам вама како јутрос (11 маја 1815) прешао војвода Молер и џебана и сва остала муниција и зоне стране војске особито довољнос прешло” А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића, несређено.

²⁹ С. М. Сарајлија, Историја, 207.

³⁰ А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића, несређено.

³¹ В. С. Карацић, Историски списи, 149.

³² Исто.

³³ А. Србије, Збирка Љ. Ковачевића, несређено.

³⁴ С. М. Сарајлија, Историја, 322–323.

³⁵ В. С. Карацић, Историски списи, 150.

ра пратили до Пецке. Даље су азијати отишли преко Рађевине у Зворник и Босну. Потомци ових Турака расули су се широм простране Османлијске царевине. Од оних који су се задржали близу Дрине постоји неколико муслиманских породица са презименом Ваљевац, које живе у Бијељини и Јањи.

Ослободивши Ваљево кнез Милош Обреновић је извршио распоред војних снага. Петар Молер је са нешто бећара и војника упућен у соколску нахију да штити Србију од упада непријатеља са те стране. Јовица Милутиновић је са извесним бројем ратника послат у Црниљево да чува шанац, тамнавску кнежевину и пут преко цара којим је могао упасти Али-паша зворнички, који је већ био у Јадру са прилично војске, сакупљајући је и даље. Сам Милош кренуо је на Чачак повевши младе војводе Луку Грбовића и Симу Ненадовића са њиховим војницима и Цукића са мањим бројем бећара. Повукли су и два топа.

После уништења велике турске војске код Чачка, 30 маја 1815. године, српска војска је ослободила Пожаревац.³⁶ У тим тешким вишедневним борбама посебно се истакао бећарски капетан, извесни Јоксим Ваљевац.³⁷ Учествовале су ваљевске јединице у борбама око Јагодине и Карановца.³⁸ После ослобођења Карановца Милош је извршио општу мобилизацију ваљевске нахије, а затим сишао у Мачву. У Китогу је током јуна и јула са протом Николом Смиљанићем дочекивао Турке и капетан Петар Ерић, са војском из ваљевске Посавине. Током боја на Дубљу 14. јула 1815. године ваљевска војска се у одлучујућем тренутку поколебала. Да би је осоколио, војвода Сима Ненадовић је испред ње јурнуо на турски шанац и био тешко рањен, а нешто касније је и преминуо.³⁹

У Црниљево је, после дубљанског боја, Милош уместо Симе за војводу ваљевске војске поставио Гају Дабића. Победивши непријатеља у Дубљу нови господар Србије опсео је Шабац, а део опсадних јединица чинили су и војници из ваљевске нахије. Познато је да је Палешки кмет Алекса Стефановић учествовао као коњаник у опсади Шапца.

Газда Никола Симеуновић из Бабине Луке беше у Милошевој пратњи када је овај ишао Хуршид-паши на преговоре.⁴⁰

Таковски устанак окончан је беличким усменим договором вођеним септембра 1815. године између Милоша Обреновића и турског румелијског сераскера Марашли Али-паше. Србија је тада добила неку врсту полуаутономије чију је потврду и признање требало да изврши Блистателна отоманска Порта. Стари, лукави и подмукли турски паша који се више поуздавао у своје дипломатске способности, него у ратне, веровао је да ће српског вођу ускоро двоструко млађе, лако изиграти. Са своје стране Милош је успео да издејствује бар привремено примирје и то у моменту наступања две велике турске војске од Румелије и Босне. Испословао је да устаници задрже. Према овом договору Турци су мирно пропуштени у Београд, а једна српска депутација је упућена у Цариград. Устаници су се истовремено обавезали да Марашли-Али-пашиној војсци прибаве неопходне животне намирнице. Испративши румелијског сераскера за Београд Милош је отишао у ваљевску нахију, где се договорио са Петром Молером о даљим пословима. Уједно је ваљевским старешинама наложено да прикупе и доведу у престону тврђаву сено, овас, кукуруз, брашно, масло и остале прехранбене производе. Ово је узето из ове нахије, јер је она једна од богатијих у пашалуку, а стицајем околности није претрпела велика разарања.

³⁶ Р. Бојовић, Битка на Чачку, 100.

³⁷ С. М. Сарајлија, Историја, 292–296.

³⁸ Исто, 302–304.

³⁹ Исто, 325.

⁴⁰ Исто, 358.

Даља борба за слободу српског народа са ратног пренета је на политичко поље. Непроцењиву помоћ за успешно окончање ових борби пружила је дипломатија Царске Русије, уз чију помоћ су донети Хатишерифи 1830. и 1833. године, којима је Србија добила међународно-правно-политичко признање као аутономна кнежевина у оквиру Османлијске империје.

ГРАЂА ЗА ТАКОВСКИ УСТАНАК 1815. ГОДИНЕ

Приликом истраживања архивске грађе у архиву Србије у Београду пронашли смо, захваљујући изузетној пажњи архивиста, обимом невелику, а по значају и садржају јако вредну збирку извора везану за Други српски устанак. Она је похрањена у несређеном делу Збирке Љубе Ковачевића. Од дванаест писама једанаест је упућено тамнавском војводи Милији Туфегџићу, који је имао запажено место у устаничким збивањима у западној Србији. Занимљиво је при том додати да, према лошим сазнањима, војвода Милија до сада није био познат историчарима, истраживачима устанака са почетка прошлог столећа.

Поред њега се помиње до сада непознат Милинко Тадић. Захваљујући овим изворима дознали смо низ важних, до сада непознатих чињеница везаних за Други устанак, почев од датума ослобођења Палежа 9. маја, па до прецизног хронолошког одређења освајања Ваљева, 16. маја. Поред тих чињеница сазнали смо и низ непријатних и непожељних факата о понашању српске војске у Мачви (Слепчевићу) према житељима тог села. Ради се наиме о томе, да тамнавци нису понели довољно хране са собом од својих кућа, па су до ње долазили на „војнички” начин то јест отимањем. Једном речју ова нам писма пружају обиље података о дизању устанка, снабдевању бораца, припремама за одлучујући напад на Ваљево као и изузетно великом значају Палежа за Србе и даљи ток устанка.

ПАВЛЕ ЦУКИЋ 1. МАЈА 1815. ГОДИНЕ ПОЗИВА МИЛИЈУ ТУФЕГЦИЋА ДА ДИЖЕ УСТАНАК У СВОМ КРАЈУ

Љубезноме Брату избраному мили тувекџићу после вашег писма коесмо вам пратили ево нам есте донио именовати Глигорие син Симе кнеза тамнавског. Иестесе оне нама препоручио изасве јавиое наме какое код вас. Но брате коесмо дауредите и овог момка ви себи призовете нек буде код вас слободан какому ви заповедате онако нек савршуе. Так сви сложнo наногe друмовe затворите и турке у дрите какое номe од високе власти да-на заповест онако морамо поступати у напредаке. Тако соверши како вам налажем сами овамо све оређујемо и ви немоиете труда пожалити зашто дапосле сами знате како кои заслужи онакоћесе препознавати.

Прочем остаем у валеу
Павле Цукићи маиа – л = ае дне

**ПАВЛЕ ЦУКИЋ 1. МАЈА 1815. ГОДИНЕ ПИШЕ МИЛИЈИ
ТУФЕГЦИЋУ ПОЗИВАЈУЋИ ГА ДА ДИЖЕ НАРОД НА УСТАНАК,
ЗАТВАРА ПУТЕВЕ. УЈЕДНО МУ ДАЈЕ ОВЛАШЋЕЊЕ ДА МОЖЕ
ЧАК И УБИТИ ОНЕ КОЈИ НЕ БУДУ ЗАГАЗИЛИ У БОРБУ.**

Поздрављам вас Брате Милија тувегчићу

Мисмо за вас разумели од иеки људи да сте ви од више вредни и послушни заред царски послова. Зато вам иавлам даништа неимате сумлати зашто ние запревару нокако ово наше писмо разумеш таи час скупни они људи кое знаш да су верни и поуздани заради ови послова. А, ево вам шаљем 10 људи наши за ради веровања и ове ваше луде коису нама дошли и попа из Мрђеновца ми есмо заиста ни уватили дасу они дошли код нас чпиони. И ево есмо опрости нима живот зашто чуемо да су код нас зарад послова дошли. Зато Брате ево нас на валеву и све очемо ако Бог даде живе поватати. И Милош кнез руднички овамое све добро уредио и пише нам да скоро полази на врачар у име Бога, а по заповести императора и цара нашега Александ(р)а. Зато брате вам препоручуем час пре дижи вашу нахиу натурке у (и) друмове затвараите и добро очи отворите. Зашто да после ви-чете кад господе бити изабрани иместо воиводе. Аконби вам упротив стао даемо вам власт да сте слободни перво каштиги дати, а друго кои не би у слогу вам стао убити дате слободно без икаква суменика. И ви за овога вашег попа и кнеза кои су код нас дошли даимате ви шнима да се договарате за свашта идауређивате послове.

в прочем остаем вас поздравланучи и и све ваше колку ради занас

Павле Цукић у Валеvu маија 1^а-дне

**ПАВЛЕ ЦУКИЋ 10. МАЈА 1815. ГОДИНЕ ОБАВЕШТАВА МИЛИЈУ
ТУФЕГЦИЋА О ОСЛОБОЂЕЊУ ПАЛЕЖА И СНАБДЕВАЊУ СА
МУНИЦИЈОМ**

Поздрављамо Вас брате Милија тувеђићу здраствујте

Ми смо Ваше писмо примили иразумелисмо штонам пишете дасте заповест Царску Заповест послушали. Тако брате итреба даслушате инемоите брате бити последњи када вала богу можете бити Перви. Аштоми брате пишете дасусе људи поплашили без ђебане икремена свега брате тога ми имамо доста идочиченам данас сасаве изоне стране. Пак брате додва дана пошли момке нека насе ђебану. Особито што ми шпшете дави кажем куда-чеш да идеш. Своиском ти како ово моје писмо примиш таи час узми штоимаш твое војске пак иди управ капетану Гаи Добичу тамо удар прете турци. Пак гледаите едно лепо место дечетеи дочекати када пођу амо. И опет када би ови извалева побегли пак ини даможете дочекати. Ама воиску себи купите где год жив човек има. Пак ако бодга док то свершимо пачемо сви нашабац ичи. А запалеж иавламо какое Милош разбио турке напалежу идва топа добили су.

Сотим Остаем Вас
Поздрављајући Гдар Цукић
и проче Војводе

**МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ 11. МАЈА 1815. ГОДИНЕ ОБАВЕШТАВА
МИЛИЈУ ТУФЕГЦИЋА О ОСВАЈАЊУ ПАЛЕЖА И ПРЕЛАСКУ
ПЕТРА МОЛЕРА ИЗ АУСТРИЈЕ**

Благородни воивоџа Милиа

Здравствујте

како вас и сву нашу брачу коисе находите у нахи шабачкои љубезно поздрављам и јавламе вама какое иутрос прешао воивоџа Молер и њебана и сва остала миниција и зоне стране воиске особито доволное прешло и ми сутра у име Бога походимо навалево валеви предати коинас зову да се нама предаду несмеду другому даверуиу. Зато вама налажемо свима да се храбрите да се веселите и с ви сложни дабудете инатурке храбро ударите.

За палеж ако нисте чули ми смо напалеж јуриш учинили. Турке шћо у колубари потопили штоли ушанцу исекли што ли живи пофатали малое кои утекао дакаже какое било. Вишесмо од 150 глава осекли и два топа на четобаику добили. Едан носимо са собом адруги на четобаику оставламо

Остаем ваш .....

началсрбски

Милош Обреновић

у скели
11^{га}маија 815

особито кажите некаиони устају и турке њерајте
онде предани узид(ите) и храбро дочекајте

**СТЕФАН ЖИВКОВИЋ 12. МАЈА 1815. ГОДИНЕ ПРЕПОРУЧУЈЕ
НЕДЕЉКА ПОПОВИЋА ЗА СТАРЕШИНУ ПОЖАРЕВАЧКЕ НАХИЈЕ**

Пожаревачку нахиу

Кнезовом Кметовом Свјашћеником и Прочим народу Србскому поздравлаем љубезно

Будући дасам овога Неделка Поповича познао дае вредан управљати нашим данашним потребитим пословима. Зато овога Неделка примитега за управитеља пред вама и свама почетак послу сдоговором. Са слогом с едино душием. Сви данас са свом снагом да почнемо оваки посао. Па коиће нам навек за срећу бити? Зато овога Неделка пред вас узмите и гледајте усетуите за свашћо како за боље може бити и вас свиу. У веровам да данас есте време да нашу Срећу получимо и данас имамо помоћи од свиу страна ербо код свиу царстваемо препознати и милост имати можемо у свако време. А само нама треба сад сасвим серцем и душом и телом сложно устати и зулума се избавлати и јошће (ставлати како старешина потребуе ави скупитесе у едно место изберите себи старешину и управитеља. И оног кои се назове старешином да не чини противо народа. Ко није за ползу отечества и кои старешина и управител почне противо чинити. Таки она иста скупштина којага поставила она можега и извадити. Зато треба да се узнемо сви у добру памет у христијанску љубав да би дао моч да ими очима прогледамо. Се... могу се и сложно починајући и у љубав живећи сам ће Бог пред нама у правител бити

У Земуну 12 маија 815

Стефан Живковић

**ИЗВЕСНИ, НЕНАД ПИШЕ 12. МАЈА 1815. ГОДИНЕ МИЛИЈИ
ТУФЕГЦИЋУ ИЗВЕШТАВАЈУЋИ ГА О СТАЊУ ПОД ОПСЕДНУТИМ
ШАПЦОМ**

Поздрављам вас брате Милија

Есмо ваше писмо примили и разумели ивала Богу мисмо с вама здраво и мирно својском добро. И Турци не смеду из шапца никуда даизићу. Никуд дасепомоле. Него Брате ви тамо гледаите те туците и тамо куражни будите и нама пишите опет, де су ти Турци. А ми смо овамо вала Богу врло добро и нас наслужу војска прелази и соне стране дошао едан ђемеран своиском и стоповима према Забрежу. Тако ви нама пишите отуд одовуде сретно

Сотим остаем ваш брат
Ненад

Ианићие ћата свако добро желећи
маиа 12 га дне 815

**ПИСМО ПАВЛА ЦУКИЋА, МИЛОША ОБРЕНОВИЋА И ОСТАЛИХ
ВОЈВОДА ПИСАНО 14. МАЈА 1815. ГОДИНЕ, А УПУЋЕНО МИЛИЈИ
ТУФЕГЦИЋУ. У ЊЕМУ ГА ПОЗИВАЈУ ДА ДОЂЕ СА 40 КОЊАНИКА
ДО КЛИЧЕВЦА.**

Поздрављамо вас Брате Милија Тувећу
Здравствујте

Како ово наше писмо примите таичас лепо уредите пак што имате ви ваше војске истераите до последнога човека. Пак таи час еднога доброга старешину нареди некае преднима. Пак нека иду тамо горе Прате турци што су у ваљевској нахи. Нека добро чувају и вашу наију и нашу зашто брате дасе робље неодведе и недаите Турцима одозго нанас док ми турке разбиемо у Ваљеву. Особито ви собом узмите едно 40 коника пак дођите нама у Валево имачемо разговор. Оман како примиш писмо таки данаредиш како вам се заповеда. Пак ти ома дођи вриш ко

С отим Остаемо вас Поздрављају-
ћи Гдар Павле и Милош воиводе
и Проче воиводе Сербске

У Кличевцу
Маиа 14 га 815

**МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ И ОСТАЛЕ ВОЈВОДЕ 15. МАЈА 1815. ГОДИНЕ
ЗОВУ ОД ВАЉЕВА, МИЛИЈИ ТУФЕГЦИЋА, ДА СА ВОЈСКОМ ДОЂЕ
ДО ЊИХ У ПРВУ НЕДЕЉУ, РАНО, РАДИ ОДЛУЧУЈЕЋЕГ НАПАДА
НА ОПСЕДНУТЕ ТУРКЕ**

Поздрављамо вас брате Милија Тувећу здравствујте Како Ово наше Писмо Примите та час наложите наваше млађе капетане нека истерају војске деима живи човек. Пак тај час својском дадоћете нама у валво упомоћ у недељу Перву рано даосванете. Кои неби ту нашу заповест послушао тајће

старешина лишен бити живота свога. Него вришко дођите да погушимо
Ово турака пакћемо о вама упомоћ бити. Кои недође сваћевоиска нанега
доћи.

С отим Остаемо вас
Поздрављајући Гдр Павле
Цукић, Милош Обреновић молер

У валеу
Маија 15²⁰ 815

**ПЕТАР МОЛЕР ПИШЕ 6. ЈУНА 1815. ГОДИНЕ СТАРЕШИНАМА И НА-
РОДУ ТАМНАВСКЕ КНЕЖЕВИНЕ ДА ПРИКУПЕ ВОЛОВЕ ЗА КОЈЕ
ЈЕ РАСПИСАНА НАРЕДБА ПО СВОЈ ЗЕМЉИ**

Поштенорадна браћо капетани кнезови кметови и сав народ
кнежине тамнавске,

Ето враћам Господара милиу тамо нека вам каже изуста, какас наред-
ба поцелои држави заволве коису наложени дасе купе. Зато ја видећи да
ваша кнежина нас оно учинила како штое свуд уређено. Зато неznam или
нисте ктели или нисте знали, ако нисте знали то ето шиљем Милиу давам
каже ако нисте тели, а оно давам одкаже, пак дадође да каже амо пакћемо
ми наћи онога еднога што неће савилаетом осталим. Но брачо поуредби
вилаетскои волове покупите штобрже и амо пошалите каковам Гор. мили-
ја каже остањем

ваш брат
Петар Молер

У забре(жју)
6. јунија 815

**ДРУГА СТРАНА ПИСМА КОЈЕ ЈЕ ПЕТАР МОЛЕР 4. АВГУСТА 1815.
ГОДИНЕ УПУТИО МИЛИЈИ ТУФЕГЦИЋУ У КИТОГ, У КОМЕ ГА
ПРЕКОРЕВА ЗБОГ ЗЛОУПОТРЕБА КОЈЕ СУ ПОЧИНИЛИ ЊЕГОВИ
ВОЈНИЦИ**

Из Слеччевића на тужбу од твои тамнаваца, поараше људима башче,
пасуљ? кукурузе, и проче пак још и туку и вежу. Дакле, што ти мислиш кад
ово засведоче луди, зарси ти отишо харати Србе. Нису убуси гдиси наређе-
не знашли да сам заповедио. Сву штету попиши и ти да платиш. Какое то,
какоси помако од куће таки штету народу таки пресеци то, а досадану пла-
тићеш добро. Ер ја харати заиста недам ни икуме едне туће. Понеси од ку-
ће, или трпи, или купи. Ово више ти казивати нећу остаем

ваш доброжелат
Петар Молер

у баиру
4. августа 815

Адреса на писму:

Г. Мили Кнезу
тамнавскому
вручитса у Китог

**ПЕТАР МОЛЕР ПИШЕ ИЗ ЛИПОЛИСТА 13. АВГУСТА 1815. ГОДИНЕ
ГОСПОДАР МИЛИЈИ ТУФЕГЦИЋУ ДА ШТО БРЖЕ ИЗВРШИ МОБИ-
ЛИЗАЦИЈУ И ВОЈСКУ ДОВЕДЕ У МАЧВУ**

Поздрављам тебе Господ. брате Милиа

Овде како си јуче видио да тамиаваца нема, као да е едно село, а сто ка-
зашеми даси ти отишо терати. Зато пишем ти домрака ако не дотераш до-
последњег човека ти се ненадај добру. Ти радиш о издаи, кад најбоља вој-
ска треба онда ти никоме разпустио си људе и радиш упропастити народ.
Дакле само ако до сад не совершиш тоћеш посведочити даси онздаи ра-
дио, 400 ока брашна понесите амо, за ову пабамску војску, и Гор. Милоша
да не буде безаире. Вашису овде код Ђуприе са штипорцем, а војска друга
одређена е у Китогу. Иа одо да обиђем свуд, аконика посла на бадовинце и
црнои бари, то најбрже соверши остаем напооду .

Петар Молер

У липолисту
13. августа 815

Са леве стране дописано: брава десеторо нека дотера вунени

Белег Јовице Милутиновића у Санковићу

Камени споменик – белег величине 0,40 × 0,50 × 2,00 м смештен у колу-
барском селу Санковићу подигао је кнез Јовица Милутиновић у родном
месту. На њему је исписана посвета и имена Јовициних предака све до сре-
дине XV столећа. С обзиром да се народ у оним тешким временима робо-
вања скоро искључиво ослањао на памћење, склони смо да верујемо у тач-
ност чињеница записаних на овом необичном и јединственом споменику.
Захваљујући Јовициној далековидости и очуваности белега сазнали смо
имена предака заслужног и утицајног учесника у бурним збивањима српске
револуције од 1804. до 1835. године. После овог сазнања кнез Јовица Милу-
тиновић спада у групу ретких личности, а можда је и једини чији прадедо-
ви су познати тако дубоко у прошлост. На основу овог пописа дознајемо
да је осам српских нараштаја проживело у турском ропству.¹ Дакле, најста-
рији Радул рођен је пред пропаст српске средњовековне државе, а његов
потомак у осмом колону кнез Јовица борио се за повраћај изгубљене слобо-
де. Према овом извору, породица Јовице Милутиновића припадала је сит-
ном племству које је задржало поседе све до пред крај XVI века. То су биле
хришћанске спахије које се губе почетком XVII столећа.

Текст на овом споменику гласи:

„Привлечениу светлога и честитога кн, за србскога Милоша

¹ За овај споменик сазнали смо захваљујући добротни колеге господина Тихоми-
ра Дражића, архитекте, директора Завода за заштиту споменика културе „Ваљево“
из Ваљева, који га је пронашао са господином Божидаром Крстановићем, етнологом
Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда.

Белег Јовице Милутиновића у Санковићу

Обреновича, постави
сја овај белег, овде роду
и отечеству кнез Јовице

Милутиновича 1832 лета
за спомен Радулу и
Савку, Савко роди Војина
1518. лето, Воин роди Петра
Петар бист спаиа у време своје.
и остави спаилук сину его Илипи,
од Илипе отеше турци, зову се Анчи,²
Илиа роди Милина, Милин би у време
своє кнез, Милин роди
Васу, Васа роди Милутина
Милутин роди и Јовицу
Јовица бист чиновник
при светлости Обреновича,
Јовица роди Марка, Симу Иована
Јовица имадиоше
7 своје браће и пост
овај белег за вечни
спомен лето 1832
Априлиа
21. ден.

МИЛИНКО ТАДИЋ ПОЗИВА МИЛИЈУ, ВЕРОВАТНО ТУФЕГЦИЋА, ДА СА ВОЈСКОМ ДОЂЕ У ПОМОЋ РАДИ НАПАДА НА ТУРКЕ

Благородному брату Милии дасмо назнане какосмо сатурци се побии. И сву камениа цриква тоему отбезбедили недасмо нима увалево прочи. Ви евои код воине бризе но над...како нам вече брате. Милиа час прие понуди твое воинике пак онда испрати. Нути немои доцнити но дођи а немои доцнити веч што брже имаш и што можеш отвас отздо воиска начас дочи овамо са толгом итусмо дае. казати избаталага. Отма устали бу акое штогод знао начас долазимо, јершними неколико воиника има. Онда ти мили начас дођи ако отма што смо рекли, ер господар мисли да и то стога отме да би тиєм тада совршио.

от...
маиа

Са тим остаем ваш
воиздаде Милинко Тадић
добити ваш брат

Summary

THE REGION OF VALJEVO IN THE SECOND UPRISING IN 1815.

Space and geographic position of the region of Valjevo had a great influence on its importance during the second uprising in 1815. Both warring sides were well aware of that fact and they tried to have power over it. Out of that reason the Turks watched over Palež (Obrenovac) which had been attacked by the rebels and liberated on April 30. After a few days the alndowners again conquered this bastion and the Serbs finally liberated it on May 9. By getting Palež they opened the frontier to Austria thus gaining the advantages which had the positive influence to the further course and results of the uprising. At the same time it was destroyed the land connection between Belgrade on one side and the region of Šabac, Šabac and Bosnia on the other. By conquering Valjevo on May 16 the rebels liberated considerable forces with wich they attacked the great Turkish army in Čačak. This region served as a basis during hard battles in Mačva in summer 1815. Upon the end of the armed battles, in September, the region of Valjevo endured the main burden at providing the Maršali-Ali Pasha's army which arrived to Belgrade.

² Вероватно се мисли на познату беговску породицу Јајића која је живела и имала поседе у околини Ваљева.